ALA OF ALAH.

DOOR

A. C. VREEDE.

In de vorige Bijdragen bl. 285 en 286 schrijft Prof. Niemann: „Bij de in het eerste gedeelte dezer studiën vermelde Boeg. en Makass. partikel ala heb ik het Jav. ala of alah niet vermeld, ofschoon ik wel het Jav. Woordenboek (laatste uitgave) s.v. alah, kadi¹ en lah daarover had nagezien. Ik deelde dit niet mede, omdat het mij voor mijn onderzoek niet genoeg gaf. Sedert heb ik echter het van wijlen den heer Wilkens afkomstige Jav. Woordenboek, dat in handschrift in de Leidsche Universiteitsbibliotheek berust, over dit woord geraadpleegd en daar vond ik s.v. hala III: „ook halah, omdat, eer dat, liever of beter dan, in plaats van, dan dat, s.v.: „hala sira hangluruggi marang mamji, wis prapta priyongga B. S. 356: eer gij, of in pl. van dat gij mij komt bestrijden, kom ik zelf daartoe bij u“..... „Alah mēdun ngagni tengsun, hangur tuwēkkēn tumuli“ R. Dj. bl. 310: eer werp ik mij in het vuur, doorsteek mij liever onmiddellijk“; halanne of halahhanne hora karuwan betjik dadi tjarik“ in plaats van dat men niet weet wat men is, is het beter een schrijver (kopiïst) te zijn, „hajo pada kērtu, hala nganggur“ „laten wij een kaartje leggen in plaats van niets te doen“ enz.

Alle daar gegevene voorbeelden hier te geven acht ik overbodig. Ook de door W. bijgevoegde vergelijking met een paar Arabische

¹ Prof. Niemann is waarschijnlijk mede van den rechten weg gebracht door de zeer twijfelachtige bet. van alah = kaja of kadi. Deze bet. die door Roorda ontleend is aan het ms. wdb. van Winter en Wilkens, doch door geen enkele plaats uit de Javaansche literatuur gestaafd wordt, en ook in het ms. wdb. van Wilkens niet voorkomt, had in de laatste uitgave van het Jav. Handwdb. zoo niet geschrapd, dan toch voorzichtigheidshalve behooren gesteld te worden op rekening van WW.

woorden vermeld ik niet, omdat ik het zeer betwijfel dat hier te denken is aan overneming uit het Arabisch. Doch het blijkt mij nu dat het Mak² en Boeg. ala in beteekenis nauw verwant is met het Jav. kalah, ja dat het zelfs wel mogelijk is dat genoemde talen deze partikel aan het Jav. hebben ontleend en verder op eigenaardige wijze hebben toegepast"..... (en dan in een noot): "Ik heb mij sedert nog eene plaats in de Babad uitg. v. Meinsma herinnerd, namelijk bl. 385 bovenaan, waar hala juist zoo gebruikt is in den zin van ons dan na een comparatief of comparatieve zinsnede als men ala in het Boeg. en kala in het Mak. pleegt te bezigen. Het komt mij althans niet waarschijnlijk voor dat daar het woord kala in de beteekenis van: kwaad, een kwaal of ongeluk, te nemen is."

Deze opvatting berust op misverstand.

In al de aangehaalde plaatsen beteekent ala of alah niets anders dan "slecht" en derg. of bij vergelijking volgens Javaansch spraakgebruik "slechter (zijn), onderdoen", enz. Wel kan het soms *vertaald* worden op de door Wilkens gevolgde wijze, doch "liever of beter dan," "in plaats van", "dan dat" of "dan" (zooals Prof. Niemann ala op de plaats uit de Babad wil verstaan) beteekent het nooit, evenmin als asor "onderdoen" in de uitdrukking ajoenipoen¹ anglangkoengi, asor widadari "haar schoonheid was buitengemeen, een widadari (hemelnimf) deed er voor onder" dan beteekent, hoewel men het best *vertalen* kan: "zij was veel schöner dan een widadari".

In al die zinnen toch staat ala of alah vóór dat wat als "slechter, minder goed, minder wenschelijk, minder betamelijk" beschouwd wordt tegenover dat wat "beter", "wenschelijker" "betamelijker" en derg. voorkomt, hetzij dit laatste door de Jav. woorden angur, bétjij "liever", "beter", "verkieslijker enz." wordt uitgedrukt, al of niet.

Zoo geeft dan ook het Jav. Wdb. (laatste uitgave) voor ala nganggoer (op anggoer) als grondbeteekenis: "*slechter* is het ledig te zitten" een spreekmanier voor "tijdverdrijf" of "tot tijdverdrijf". En of men nu hajo pada kértu, hala nganggur *vertale* door: "laat ons een kaartje leggen, in plaats van niets te doen" (W.) of "tot tijdverdrijf" is vrij onverschillig, mits men

¹ De heer van der Pant maakt mij attent op het in de laatste uitgave van het wdb. s. v. ajoe achter de bet. «schoonheid» bijgevoegde vraagteeken. Dat vraagteeken heeft geen zin en is dus te schrappen.

aan de grondbeteekenis van ala „slecht“, of „slechter“ en derg. niet rake.

Niet anders op de plaats uit B.S. 356, hala sira hangluruggi marang mami, wis prapta prijongga, door Cohen Stuart vertaald: „t ware *onbetamelijk*, zoo gij tegen mij moest te velde trekken en daarom ben ik zelf hierheen gekomen“ of welligt met het oog op de vergelijking beter: „*minder betamelijk* was het dat gij tegen mij moest te velde trekken, en daarom ben ik zelf hierheen gekomen“ m, a. w. „liever of in plaats van u tegen mij te laten optrekken, vond ik het beter zelf bij u te komen.“¹

Uit de plaats van de Babad bl. 385 die het meest overeenkomt met R. Dj., bl. 310 blijkt verder, dat de bet. van „eerder“ of „beter dan“ voor ala of alah geheel onaannemelijk is, daar het in die zinnen vergelijkenderwijze juist wordt gesteld *tegenover* angvoer (*liever* of *beter*): ala mati ana ing pambelokkan angur matija prang, „*erger* is het te sterven in de gevangenis, beter is het te sterven in den strijd“ of „beter is het sterven in den strijd dan in de gevangenis“ en R. Dj.: alah meḍun ngagni tengsun, angur tuwëkken tumuli. Volg. W. „*eer* werp ik mij enz.,“ *eigenlijk*: „*erger* is het (voor mij) mij in het vuur te werpen, beter is het dat gij mij dadelijk doorsteekt, m. a. w. doorsteek mij liever dadelijk, dan dat ik mij in het vuur werpe.“

Nog wordt in plaats van ala of alah ook bijwoordelijk het afgeleide alan of alahan nl. alane of alahane gebruikt, juist in dezelfde beteekenis van „kwaad, slecht“ vergelijkender wijs „*erger*“, „*slechter*“: halanne of halahhane hora karuwan, bëtjik dadi tjarik, „daar het erger is om niet te weten, wat men is, is het beter om tjarik te zijn“, m. a. w. liever een tjarik, dan niet te weten wat men is enz. of wil men volg. W.: in plaats van dat men niet weet, wat men is, is het beter een schrijver (kopiïst) te zijn.

Winter en Wilkens (in manuscript Wdb.) die trouwens dit spraakgebruik bij ala nganggur ook eenvoudig verklaarden uit ala of alah nl. in den zin van „slecht“, „kwaad“ enz. en „onderdoen“, „verliezen“ en zich niet wagen aan vergelijking met Arabische woorden om tot een hala of halah III te geraken, geven nog dit voorbeeld (zij stellen alane of alahane gelijk aan adja sing, of apa

¹ De door C. S. aan alah silih toegekende beteekenis: „wel verre van“ is dan ook alleen als een *vertaling* aan te merken. Zie Wdb. op silih.

manch): alahane kaloenggoehane mantri, di tawani kaloenggoehane toemenggoeng di tampik; en vertalen: „nog minder den post van mantri (zoude hij aannemen), hem is die van toemenggoeng aangeboden en hij heeft er voor bedankt.”

Als *vertaling* best, doch ook maar weer met ala of alah tot grondslag in de vergelijkende beteekenis van „minder”, „geringer” dus *eigentlich*: „den *geringeren* post van mantri (zoude hij aannemen!), die van toemenggoeng is hem aangeboden en hij heeft er voor bedankt.”

Ten slotte de poetische Babad (nl. de groote Babad, door mij gebruikt bij de recensie van Meinsma's Aant. op de Babad, n° 1 t/m 18 der mss. van de Leidsche Bibliotheek, waarvan de Babad Tanah Djawi n. f. een door een inlander gemaakte prozabewerking is) sluit allen twijfel uit, hoe ala of alah verstaan moet worden; in plaats toch, van ala mati ana ing pambelokkan enz. (de door prof. Niemann bedoelde plaats in de Babad Tanah Djawi bl. 385) heeft die: nadjan silih toemboekneng wësi, alah matijeng belokkan „al worden wij getroffen door het (vijandelijke) ijzer of staal, *onger* is het te sterven in de gevangenis”

De inlander hecht dus ook in dit verband aan ala of alah geen andere beteekenis dan die ons mede door het Oud-Javaansch bekend is.

Winter's Kw. Wdh. nl. geeft ala = awon, kawon, asor, enz. alah = kawon enz.

En waarom zouden wij dan met Wilkens meegaan en op grond eener meer dan twijfelachtige vergelijking met Arabische woorden (Prof. Niemann ook deinst daarvoor terug) eene andere beteekenis verzinnen?

Leiden Juni '89.

INHOUD.

	Bladz.
Bijdrage tot de kennis der dialecten op het eiland Timor. Door Dr. J. G. F. Riedel	1
Bijdrage tot de kennis van het Sawusch dialect. Door Dr. J. G. F. Riedel	10
Bijdrage tot de kennis van de Banggaaische of Bangajasche taal. Door Dr. J. G. F. Riedel	13
Eenige imperatiefvormen van het Oud Javaansch. Door Dr. H. Kern	20
Oudjavaansche absolutieven. Door Dr. H. Kern	44
Een bezoek aan de Aroe-Baai. Door J. A. van Rijn van Alkemade	55
De Boegineezen en Makassaren. Linguistische et ethnologische studiën. I. II. (Met naschrift.) Door G. K. Niemann . . .	74, 266
Iets over de schedelvereering bij de volken van den Indischen Archipel. (Met aantekeningen). Door Dr. G. A. Wilken .	89
Carl Benjamin Hermann Baron von Rosenberg. Eine biogra- phische Skizze. Von Dr. Th. C. L. Wijnmalen	130
Ueber Aeusserungen geistigen Lebens bei den Olo Ngadju in Sued-Ost Borneo. Zusammengestellt von F. Grabowsky . .	144
On West Indian stone implements, and other Indian Relics. By Dr. H. F. C. ten Kate Jun. (Met 8 platen)	153
Sumatra's Westkust van 1833—1835. Door E. B. Kielstra	161, 313, 467
De couvade bij de volken van den Indischen Archipel. Door Dr. G. A. Wilken	250
Regelen van klankverbinding in 't Oudjavaansch. Door Dr. H. Kern	287
Plechtigheden en gebruiken bij verlovingsen en huwelijken bij de volken van den Indischen Archipel Door Dr. G. A. Wilken	380
Familie, Verwantschaft und Freundschaft bei den Olo Ngadju in S. O. Borneo. Von F. Grabowsky	463
Bijdrage tot de geographische, geologische en ethnographische kennis der afdeeling Kroë. Door O. L. Helffrich, Controleur der 2de klasse bij het Binnenlandsch Bestuur	515